

Nemzeti Társalkodó

Szombaton, $\frac{3}{5}$ = (Mártius' 5-dikén)

1831

Nemes Udvarhely-Szék' Statistika' leírásának folytatása.

A Nemes Szék' Igazgatása

Vallása a' nemes Szék' lakosinak Római, Katholika, Evangelico-Reformata, Unitária; egyesült és nem egyesült Görög, vagy Oláh, vallás, 'Sidó vallás.

A' Róm. Katholikusoknak, Evang. Reformátusoknak, és Unitáriusoknak száma szinte egyenlő — mert Róm. Katholikusok vagynak 21 ezeren 's néhány százan; Reformátusok 23 ezeren 's néhányan; Unitáriusok 18 ezeren 's néhány százan — ezeken-kivül az Unitusok szinte két ezeren; a' Disunitusok ezeren 's néhány százan; 'Sidók tsak kevesen.

A' katholikusoknak vagyon mint-egy 26 Parochiájok, 's néhány Filiájok, egy Esperest vagy Vicárius-alatt, kinek lakhelye eleinten a' székben különböző helylyeken vólt, de Plébanus és Kánonok Török Ferentz idejétől-fogva, mindég Udvarhelyt van; most az Esperest Fantali Dániel, 's lakik Udvarhelyen.

Az Evang. Reformátusoknak a' székben van 42 Parochiájok, 's feles számú Filiájok; a' vármegyén is a' Traktushoz tartozó 10 Parochiájok, egy Esperest-alatt, kinek lakása helye eleintén Udvarhelyen vólt, azután különböző helységekben; most az Esperest Palfi Dienes, N. Galambfalván lakik.

Az Unitáriusoknak-is közel 25 Parochiájok van, 's néhány Filiájok, egy Esperest-alatt, kinek lakhelye az Esperest változása szerént különböző; a' mostani Unitárius Esperest Kontz nevezetü, 's lakik Rávában.

Az Unitus Oláh vagy Görög vallásúaknak 6 Parochiájok vagyon 's néhány Filiájok, egy Esperest-alatt, kinek lakása Udvarhelyen vagyon; most az Esperest Boér János.

A' Disunitusoknak van 3 Parochiájok egy Esperest-alatt, ki lakik Nagy Galambfalván.

Az 1600-beli 's néhány utánna következett esztendőkbén költ Diaetalis Artikulusok' tartása szerént, a' Pápásoknak vagy Róm. Katholikusoknak Udvarhely székenvaló lakozások tilalmaztatott 's a' kiknek templomai vóltak, lerontatni parantsoltattak, sőt Udvarhely Várossában való letelepedéssek is megtiltatott; az honnan a' havas alatt Réformátusok laktak, a' minthogy régi írásokból meg is tettezik, hogy Zetelakának, Sz. Királynak, Oroszhegynek réformátus tanító Papjai, és házasságban élő férfiak vóltanak. — De az is igaz, hogy néha magyarul, néha deákul tanítottak, sőt néha Misét is mondtak; mely nem tettző és nem épületes tanítás módján egy Mikes nevü uraság nagyon felindúlva, mivel' jobbágyai

hasznos tanítást nem halgathattanak, Első Rákótzai György Fejedelemlennek esedezett, hogy az akkori zetelakai Réf. Pap Batzoni András hivatalából zetelakárul tétessék ki, 's ő helyébe Oroszhegyi Péter nevű Réf. Pap tétessék, a' mint mindezek egy, a' Fejedelemlen parantsolattjából tartatott és ugyanazon Fejedelemlennek benyújtott invésigatóriái relatoriából megtéttenek. — Ezen havas-aljai réf. papok kevés költséget kaphatván életek 's ház-tartások' szükségei kielégítésére, restesek lettek Sz. Hivataljok folytatásában, a' népnek sem jártak kedvében, néha deákul tanítottak, néha Misét mondtak, az halgatókat épületesen nem tanították, melylyért elhagyattak halgatóiktól, sőt a' megyéből is kirakattak, 's az halgatók a' katholika vallásra által állottak. Ez esett legelébb Szentgyörgyi Dávid nevű Réf. Pap idejében, ki Zetelakáról kirekesztvén, Udvarhelyre vonta-meg magát, hol Esperestséget is viselt; de kevés halgatói miatt a' papnak járni szokott bérből házát, feleségét tisztességesen nem tarthatván, 's eljamosott az akkori Fejedelemlenhez Bethlen Gáborhoz, ki mind az utánna következő papoknak rendelt esztendőnként fizetendő háromszáz forintokat ezüstben a' Kamaráról; mely fizetés az itt Udvarhelyt lévő réf. papnak mindez mai napig kiszolgáltatik. Ugyanazon Fejedelemlen rendelt a' városi réf. iskola mesternek is ugyan a' Kamaráról 58 ezüst forintokat, mely ma a' réf. Kollégium professorai, 's a' réf. kántor-közt felosztott, vevén a' kántor belőlle 30-at a' professorok pedig 28-at; mely elosztásnak alkalmatossága e' volt, hogy a' míg itt e' városban, tsak városi kitsin iskola tartatott, 's annak Tanítója az iskola mester volt; addig az egész sumrát az iskola mester vette, de eljövén azaz idő-pont melyben a' városi kitsin iskola, nemzeti nagy oskolává, Gým-

nasiummá formálódott, a' városi kis iskola mesterből lett a' nemzeti iskola tanítója; a' városban pedig az iskola-mester helyett kántortkezdettt tartatni; mely szerént a' mesteri fizetés kétfelé osztatott, hogy abból a' professori, vagy közönséges tanítói fizetés is pótolódjék, a' kántoré is.—Hasonló módon járt Zetelakán Batzoni András Réf. Pap; első Rákótzai György Fejedelemlen idejében, kit hasonló okokon a' zetelakiak kiidéztek, 's az ő helyébe Oroszhegyi Péter nevű réf. és házas papot vittek—Batzoni pedig jött udvarhelyre lakni, hol Esperestséget is viselt—ennek idejében kezdettek Udvarhelyt a' katholikusok láttatni.

A' Rom. Katholikusoknak ma parokhiái a' nevezetesebbek nap-nyúgottra: Sz. Demeter, Keresztur — északra Korond, Pálfalva, Farkaslaka, Malomfalva, Sz. Lélek, Vágás, Lengyelfalva; napkeletre: Kaditsfalva, Oroszhegy, Sz. Király, Fenyéd, Keményfalva, Máre vagy Mátéfalva, Zetelaka; délre Udvarhely, a' két Oláhfalva, Remete, Lövete, Karátsónfalva.

A' Réf. parokhiái északra: Etéd, Kismőd, Szolokma, Bözöd, Körispatak, Ketsed, Siklod, Parajd, Alsó és Felső Sófalva, N. és K. Solymos, napkeletre Udvarhely, délre: Sz. Márton, Sz. Pál, Bágy, Dálya, Ege, Telek, Sz. László, Kányád, Patakfalva, F. Bóldogasszonyfalva; napnyúgottra: Bikafalva, Bögöz, Dobo, Agyagfalva, N. és K. Galambfalva, Betfalva; Al. Siménfalva, Rugonfalva, Keresztur, Csekefalva, Alsó Bóldogasszonyfalva, Fiátfalva, Ujj-Székel, Musna, Sz. Ersébeth.

Az Unitáriusok parokhiái északra: Tordátfalva, Kadáts, Kobádfalva, Demeterfalva, Sz. Mihály;—napkeletre nints egy is; délre: Kénos, Lokod, Sz. Márton, Abásfalva, Gyepes, Retsenyéd, Sz. Pál, Jánosfalva, Városfalva, Sz. Péter,

Almás, Karátsonfalva, Oklánd; napnyugotra, Keresztúr, Al. Böldögasszonyfalva; Musna.

Némely helyeken mind a két, némelyeken mind a három Vallásbelieknek, vagyon parokhiájok.

Az Oláh vagy Görög valláson lévőknek parokhiái vagynak a Küküllő mellett; Keresztúron, N. Galambfalván, Sz. Udvarhelyt.

A tanulás és tudományok foljtattnak a falusi iskolákban, gymnasiumokban és kollégyomokban. — Mind a három vallásbeliek apró gyermekeik falusi iskolabeli tanulások 's taníttatások igen gyenge lábbon-áll. Fiú 's leány gyermekeik elegeyesleg vagynak, a tanítók gyengék is, nem is eléggé jutalmaztatnak meg; gyermek kezibevaló 's annak elméjéhez alkalmaztatott könnyű tsak kevés vagyon, ösztönöző jutalom soholt nints.

A Rom. Katholikusok gyermekei fiú leány gyermekek elegeyesen, járnak a városban a városi katholikus kántorhoz, a falukon a falusi kántorhoz, ki azokat olvasásra, írásra, számvetésre 's a Hit ágazataira, taníttja, — ezeknek kezekből a városi 's falusi fiú gyermekek mindjárt elein tíz esztendő koroktól fogva tanulni adatnak a Frantziskánusok iskolájába Udvarhelyre, kinél két Pater Professorok alatt a Minor és Major Parvát, az írást a Hit ágazatival 's vallás tzeremoniával egybe megtanulják; kiktől által-mennek az udvarhelyi Seminariumba négy Pater és egy világi Professorok-alá a Principia, Grammatika, Syntaxis, Rhetorika és Poësis tanulásra; az honnan botsáttatnak a kološvári Univerzitásba a világi tudományok, Philosophia, Törvény, Phisika halgatására: — a papságra szándékozók pedig a vallás tudományja tanulására majd a Klérikába Fejérvárra által-küldetnek; amabból három, ebből öt esztendő eltelése után

kelnek-ki, 's mennek Hívatalokra, Cancellariára, Prokátorságra, Dikasteriumok mellé, Papságra.

A Réformátusoknak fiú 's leány gyermekei is többnyire elegeyesen taníttatnak együtt, Udvarhely városában, a réf. kántortól; a falukon a falusi iskola-mesterektől tíz vagy tizenkét esztendő korokig 's tanulnak olvasni, írni, számot-vetni, énekelni; továbbá a fiú gyermekek a deák nyelv elementumi mellett, deklinálni, moveálni, komparálni, konjugálni 's a Hit ágazatiban gyarapodást venni; kiknek nagyobb része onnan kikél tsak hamar gazdaság v. mesterség foljtatására, kevesen vitetnek pedig tsak azok, kiknek szüléi tehetősebbek, által az udvarhelyi Kollégyomba; a hol az elementáris deák, német, görög nyelvek tanulása mellett haza, világ, természet hisóriát, geográfiát, mathésist, vallást tanulnak, nyoltz klassikokban, nyoltz esztendők alatt, nyoltz Klassikus vagy Publikus, és 120, néha 130 privatus, vagy kamarabeli tanító prézeptorok gondviselése 's tanítása-alá felosztva; — Ezeknek kezek-alól által lépnek a deákok vagy, reverendások sorába, felsőbb három külső országokat megjárt Akadémikus Tanító Professorok által taníttatandó tudományok halgatására; haza, világ, természet historia, deák, görög, 'sidó, német nyelv; régiség, geografia, filozofia, fisika, mathesis, törvény, theologia tanulására; mellyekben hat esztendeig tanúlva, hat 's több esztendőig tanítva foglalatoskodván, klassis prézeptorokká, közönséges tanítókká, majd présesekké, azután oskolai ad-sessorokká, végre oskolai törvényszék Elölülőivé, officialisokká lesznek. Mely állapotjokból némelleyek hamarabb is kiszállanak iskola-mestereknek, udvari tiszteknek; vagy mennek Cancellárára, hol Préfektusságra, Jurium Inspectorságra,

Prokátorságra vagy valamely törvény-széknél található hivatalra, készítgetik magokat; egy jelesebb része az Ifjaknak papságra lépik, vagy akadémiára megyen; tsak kevés lessz közzüllök katonáva.

Az Unitárius szüléknek fiu 's leány gyermekei hasonlóképpen elegendőleg taníttatnak az oskola mesterektől, mintegy tíz esztendő, korokig az olvasásra, írásra, számvetésre, éneklésre, hitagazataira, a' fiak ezeken kívül a' deák nyelv elementumira; onnan által tétetnek a' Keresztúri gimnaziumba klassisokra osztatva, kiket mintegy 14 deákok, ezeket pedig a' felsőbb klassistákkal, egybe egy professor taníttja a' deák nyelvben hitagazatiban. Históriában, geografiában elég előmenetelesen; kinek keze-alól szállanak a' Kolosvári kollégiumba, mely unitarium kollégiumnak hívatik, több professorok alatt nagyobb tudományok halgatására, kikből válnak oskola-mesterek, udvari tiszték, külső dikasteriumoknál hívatalt viselők, és papok.

Az oláh-görög valláson lévők, úgy az örmények gyermekei is az udvarhelyi katholikum semináriumban neveltetnek 's taníttatnak.

A' nemes szék törvény folytatása megyen; egy fő tiszt, vagy adminisztrátor, ki most ábrahámfalvi Ugron János; a' három vitze király-bírák, kik most Mihály János, préses és dirigens király-bíró, Matskási Lajos és Sebessi István; egy fő notárius, ki most Ferentzi István; egy vitze notárius, ki most M. Sákodi Horváth István; 12 adessorok, kiknek mellette supernumerariusok is vagynak; két regius perceptorok, kik most Ugron Gáspár, és Szombatfalvi István; egy protokollista; egy archivárius; egy út Inspector; és 9 dülő commissáriusok által. — A' leg alsó forum a' dülőké, kik a' magok processusokban ellátták a' veszedők, verekedők, káromkodók, pipá-

zók, feslett életűek, innep napon tanzólok ügyeiket, 's azokat 12 forintig megbüntetik, mely summanak két harmad részét a' fő tisztnek 's az 5 vitze király bíráknak bé-adják, egy harmad részét magok fizetésekbe megtartják, e' mellett a' márkális székekre, a' fő tiszt költsége fel-segállítására; tojást, vaját, majorságot, halat, vad-madarakat, őzet, gyűjtenek, a' királyi rendeléseket publikálják; a' nehezebb ügyeket a' király-bírák és tisztség eleibe viszik. — A' vitze király-bírák a' királyi rendelések által vételére, 's közönségesé tételére, úgy az instántziák beszédésére, 's azokra teendő resoluzióra, minden héten kétszer vagy magok házoknál, vagy a' pretorialis háznál kedden, 's szombaton ülést tartanak; a' közönséges filiális gyűlés kedden, szeredán tartatik, minden héten egy dirigens király bíró, vagy annak személjese előlülése alatt, sokszor a' több király-bírák 's assessorok jelenléteben; hol a' verekedésből eredett, jószágbeli jussokon fundált; 's adósságokon indúlt ügyek láttatnak el; az honnan azok appellatióban általmennek a' generális székekre, végre pedig a' márkális székek után tartatni szokott derék székekre; melyről appellatio útján mennek vagy a' királyi táblára, vagy a' királyi fő Igazgató Tanács eleibe. — Márkális szék esztendőben négyszer esik, mindenikre a' fő tiszt asztali költsége fel-segállítására, egy közönséges ebédi traktúra, száz ezüst forint applacidaltatik a' királyi kamarától; a' márkális székeken királyi vagy guberniális parantsolatok; nemesítés publikatziója, tiszték választása; assessorok bé-esketése, 's a' köz jó elő-mozdítására gondolt projektumok, úgy a' közönséges rossznak vagy terühnek elhárítására való gondolatok foltatnak néha újj rendelések-is tétetnek. — A' székbeli tisztség organizatziójához

tartozik a városban lakó nemesi részben lévőknek apróbb ügyit el-látó tizedes, ki majd minden dolgokat a király-bírákkal és a székbeli tisztséggel közölni köteles, s onnan veszen valaminek el-igazítására hatalmat. Ez a tizedes most Fodor Jakab, a reformátusok részéről való, kinek választása s bé-esketése a király-bírák által esik; confirmatioja pedig az udvartól van.

Udvarhely Várossának polgarjainak igazgatása folj egy fő bíró által, ki most a katolikusok részéről való Szeidel János, egyszermind posta-mester, kinek választása s fel-esketése a király-bírák által esik; confirmatioja pedig az udvar által; folj tovább, 12 tanátsosok, egy notárius, és egy archívárius — által — a bíró segítségére vagynak rendelve út-tza kapitányok; van egy pólgar is a meghívásra, megzaloglásra, parántsólatók bé-mondására; az út-tza kapitányokkal egybe. — Gyűlése a tanátsnak majd minden héten tartatik kedden és szombaton, melyben a városi, bíró részén valóknak ügyei láttatnak-el. — De sok részben a nemes szék tisztségei alá vagynak, vettelve; egyéb aránt némely törvényes ügyeket az ellátás-végett a királyi fő Igazgató Tanáts eleibe botsátnak. — Az elinült 1829-dik esztendőben a régtől fogva plánumba vett város háza, avagy tanáts ház, a piatzon, két emeletre, kőből, tseréppel fedve, annyira elkészült, a Keszler Daniel fő bíróságában, hogy már lakható szobák is vagynak készen benne, s rövid idő alatt egészen-is elkészül.

Van a nemes székben két vég-hellj; egyik napkeletre, Zetelaka, a más délre, Oláhfalú — amaz nevét vette egy zefe nevű régi pogány székel fő embertől, kinek hajdon, ott volt erőss várának om-ladványi még ma-is láttzanak — ez pedig neveztetett az háborús időkben, mól-

dovából a fejedelemtől présidiumnak hozatott s ott meglepített oláhokról; — ezen oláhfalviaknak privilégiuma különböző fejedelmektől, Báthori Sigmondtól, Bethlen Gábortól sat. különböző időkben adatott, azon szolgálattjokért, melyre hivattattak, hogy az utazókat, a sok vadaktól és tolvajoktól óltalmaznak, s mostani lakbelljekre-is, a tolvajos erdő torkába azért helyhezettek; mely szolgálattjokért kivétettek a pénzbeli adó, és turo vagy katona adás terhe-alól; tsupan a fejedelem számára tartoztak esztendőnként Fejérvárra 2000 szál deszkát vinni, — e szerént már mind a két helység különös privilégiumot nyert a fejedelemtől, mind a két vég-határnak a villongós időkben a vadak s tolvajok ellen tett hiveséges óltalmazásbeli szolgálattjával; mellyért gladii jussal-is megajándékozott, és egy külön főtől-való függessel s igazgatással; mert mind a kéttőnek külön király-bírája van s 12 eskütből álló magistrátussa; többnyire mind írás-tudatlanok, s ámbár minden két esztendő eltelése után a székbeli tisztségtől kirendelt király-bírák jelenlétében s felvigyázások alatt leszen-is a király-bíró választás nállok és a felesketés; de az ő magistratusokban följő ügyek appellatioiba a királyi fiscus vagy Ország Directora eleibe botsáttatnak. — Ezen vég-helljbeliek, kivált az oláhfalviak, ámbár eredetektől már messze léjtek, de még-is szollások hangjában, szollások formáiban, öltözetekben, életek módjában a pallérozódstól legmeszszebb vagynak, úgy hogy írást tudó is alig taláttatik nállok; s jöllehet egész Fejérvárig, mind pallérozott helljeken-keresztül, hordják-le fából készült kézi miveiket: még sem ragad reájok a nyert polturáknál s garasoknál egyéb; sem földet nem mivelnek az hely hideg s szük-termő volta miatt, sem mestersé-

get, nem gyakorolnak a' deszka fűrészelés, 'sendely, létz, tsínálás, 's holmi ernyő 's apró padok készítésén kívül.

(végezte következik)

A' Ns. Székely-Nemzet' honnyi, írott és szokásos Törvényéből feltett Kérésekre (Nzti. Társal., 1830, 11-dik Szám), feleletek' folytatása. — A'

7-dikre: Ha a' szülék sem vég hagyományaikban, sem a' szerződő levelekben említést nem tettek a' tsupán fiat, vagy fiat és leányt illetőségről, úgy a' szerzett jószág fiat leányt egyaránt illet. H. T. 1. R. 17. 99. Sz; a' természetes igasság is ezt kívánja; mivel a' gyermekeiket egyaránt szerető szülék az örökösödésre nézve különbséget nem tettek. — A'

8-dikre: Az H. T. 1. R. 60. Sz. a' Határosnak az idegen felek a' bírhatóság elsőbbségének jussát megadta; az adományost tsupán azért, hogy adománylevél mellett bírja a' jószágot, nem határosnak nézni nem lehet: úgy tettzik tehát, hogy az idegent bírtokból kivethető jussa volna; de mivel a' Székelyek, nemek, ágak, és elágazások szerint osztják az örökséget, a' Székely a' nemben van, az adományos nintsen benne, és így idegen; az alkotmányi törvény nem ad bírtokból kivethető just. — A'

9-dikre: Székely földön a' leány vagy annak ivadékja elfoglalván a' magszakadott fiúnak örökségét, a' fiú-leány, vagy ennek ivadékja, a' kit az örökség illet, mint Felperes tsupán a' vérséget, a' elfoglalás és a' jószágnak hollétét tartozik hébizonyítani, és sem az örökösödés jussát, sem az osztályjosságot, sem a' jószág természetét: mert Székely földön a' jószág tsak fiat illet, ezt az illetőséget a' flú nem tartozik hébizonyítani; ha a' leány követi a' fiat leányt illetőséget, követtését hébizonyítani kö-

teles: úgy de a' jószágnak elfoglalása nem törvényes tselekvés, mely a' fiat a' hébizonyíttásnak terhe alá vesse; annak terhe alól pedig a' leányt feloldozza; sőt meglévén bizonyíttatva a' foglalás, és a' fiú a' leányt megintvén a' jószágnak vissza-cresztése végett, tzafolhatatlan Törvényes gyaníttás alatt van, hogy a' foglalás törvénytelen tett, mind addig, míg a' leány a' jussát bé nem bizonyítja; már pedig a' törvénytelen tselekedet a' törvényes igasságot meg nem fojthatja.

Hatalmasság tzímje alatt ügyet indítani nem lehet az A. C. 3. R. 8. Sz. szerént azért, hogy a' magszakadott embernek jószágához tsakugyan a' leány-nak későbbre magát kiűthető jussa fennáll, és így a' foglalásnak nem tellyes hatalmaskodás a' rugója. — A'

10-dikre: A' szüléknek elhalálozásokkal a' hajadon leányt fiú-testvéreie a' jószágból ki nem űzhetik, sőt ha a' fiak megosztoznának is, eggyik vagy másik jószágban lakást engedni tartoznak. — Ha a' fiak a' hajadont nem akarják tartani, úgy annyi jószágot tartoznak élélére kiadni, a' mennyiből úgy élhesen, a' mint élhettek a' Szülék és gyermekek együtt — ez a' természetes igasság.

A' hajadon az ingó jókból, és zálogos ötet illető szerzeményekből osztozik a' fiú-testvérekkel, mivel ezek nem tsupán fiat illető jószágok H. T. 1. R. 17. 99. 102. Sz. — Férjhez menvén, az említett jókba meg-is osztozván, a' fiak ötet kiházásítani tartoznak a' szokás szerént, mert a' kiházásítás a' leányt nem illető jószágoknak a' terhe, és egyszersmind eredetét onnét vészi, hogy a' leány-nak nevelése és fenn-tartása nem kerül oly' sok költségbe, mint a' fiaknak. — A'

11-dikre: Ha a' Felperes leány meg-bizonyítja, hogy az ügybe vett jószág, szerzemény; úgy az Alperes fiú ág szoríttathatik a' levélnek hit mellett elé-a-

dására, mert a' szerzemény fiat leányt egyaránt illet, ha csak a' szerző a' szerződő levélbe más rendelést nem tett; hogy pedig a' szerzemény fiat leányt, vagy csak fiat illessen? azt levélből lehet meghatározni. — A'

12-dikre: A' nemtelenhez férjhez ment Székely leánynak a' gyermekei nemtelenek a' H. T. 1. R. 7. Sz. szerént; és mivel nem Székelyek, a' Székely nemzeti örökösödés közönséges törvényeivel nem élhetnek. File p.

1) Külömbfélék

Először: Pestis ellen, oltalom. — Mídon a' Frantziák Nápoleon alatt Egyiptomat elfoglalták, a' pestis nagyon elharapodzott a' frantzia sereg között is; mely alkalmatossággal a' sergénéi lévő orvosok azt tapasztalták, hogy a' betegekre ügyelők mindnyájon, előbb vagy későbbre, ezen ragadó nyavajának áldozattjai lettenek; azok közül pedig, kiknek nyitott sebei (Fontanelle) voltak, egy sem holt meg. Ezen nyílt sebről azt jegyezték-meg: hogy némelykor nagyobb mértékben foljt belőlle a' genyetség; mint rendszerént; színe pedig fekete és nagyon bűdöss volt, mely tapasztalás után azt hitték, hogy a' pestis ragadó mérge azon nyílt seben takarodik ki a' testből. Hát a' fenyegetődző Cholera ellen valjon nem lehetne é ezt használni? annyival inkább, mivel némely orvosok, a' Cholera ellen, vágást (sectio) javasolnak? Ezen tárgy körülvaló vizsgálódása (nyomozása) a' tisztelt orvos Uraknak, meghálálhatatlan jóltévő következéseket vonhatna maga után.

Másodszor: Cholera Orvoslása. — A' múlt november' elején, Saxonianak azon vidékeiben, mellyek Lengyelország felé nyúlnak, egy néhány olyan betegek találattanak mind a' két nemből,

kiken valósággal a' Cholera ütött ki; hat férfi és három asszony, az elsők között volt egy hat hetüs gyermek is. Őt volt közülök 16 - 50' és három - 60 - esztendő; haton közülök sokkal terhesebb betegek voltak, mint a' más három. — Kettő megholt közülök t. i. a' hat hetüs gyermek, 16 - 18 órák, és egy husz esztendősfjú, öt napok mulva; heten meggyógyultanak, hét napi betegség után. Ezen betegek, egyen kívül, mind szegény sorsuak voltak. A' betegséget Lengyelországból jöttek erősítették, azt állítván, hogy egy Lengyelországi ember halt volna abban a' házban, melyben az ő ott hálása után való nap egyszerre ötön betegedtenek-le. Ezen nyavajának esmerető jelei ezek voltak: hideglelési fázás minden elő jelek nélkül, de a' melyre semmi leg kissebb forroság nem, hanem szüntelen tartó hányás, erőlködés nélkülvaló híg szék (gyomormenés), ki oltáhatatlan szomjuság, hideg víz szerfelett való kívánása, jéghez hasonló hidegség a' testnek alsóbb részeiben, a' verőereknek (pulsus) alig érezhető rendetlen gyenge mozgása, rebegetés és nyughatatlanság, a' szív üregéből jobbra és balra kiterjedő nagy fájdalom, következtenek. Minden jónak gondolt külső és belső gyógyító szerek haszon nélkül, de sőt rossz következéssel próbáltattak-el. Gyomormenések állott epével vegyült takony forma materiából. Illyen állapotban voltak három egész nap (ki vévén a' tetszemöt). Illyen kétséges és nyomorult állapotokban gyakori érvágással próbálták a' gyógyítást; ezen kívül arabiai, gummiból, opiumból és szén savanyós gázból készült hivesítő italt, mellyek a' betegek gyomra megszenvedett, adtanak-be; erre a' tagok' melegsége, pulsus' szabad verése, a' test' rendes kigözőlgése, és a' helyekből kimozdult nedvességek' helyre állása következvén, négy

nap múlva tökéletesen meggyógyultanak. Az érvágás után tsak egy férfi holt-megde a' kinek belső része már akkor gyűladást kapott volt. És jóllehet azon házban, melyben ezen betegek feküdtenek, a' tisztalanság nagy volt, még is senki azután meg nem betegedett, hanem a' betegség azzal a' melyel jött, el isenyészett.

Harmadszor: Égetett tag' gyógyítása. — Akarumi módon égette is meg magát az ember, ú. m. forró vízzel, tüzes vassal, forró olajjal, vagy egyenesen tüzzel, első dolog a' legyen, hogy hideg víz és só legyen hamarjában készen. Ha a' megégett tagot belé lehet a' hideg vízbe tenni, annál jobb. Töstént tehát a' tagot hideg vízbe kell mártani, és belé sőt vetni, minekelötte holjagok támodnának a' bőrön. Tsak hamar a' fájdalomnak enyhülését tapasztalhatni. Mily helyt lassanként a' víz megmelegszik, vissza kerül a' fájdalom. — Azért mindig hideg vízről kell gondoskodni. Így folytatván, 13, legfeljebb 24. órák alatt, nem tsak minden fájdalom elmúlik, hanem az égetésnek még tsak nyoma sem fájzik. Ha az elégetett tagot vízbe nem tehetni, (pl. ferdőbe, melyet mindig hidegen kellene tartani), hideg vízbe mártott rongyokkal kell borongatni, melyet annyiszor fel kell mással tserélni, valahányszor a' rongy megmelegszik. Ha az égetés olajos, vagy más' síros szerűl esett, mindenek előtt a' megégett helyet szappanyos vízzel tisztán meg kell mosni.

Negyedszer: Kereskedői nevelőintézet Lipsiában. — A' Lipsiai kereskedők érezvén a' kereskedői tudományok' mindenütt tapasztalható káros fogyatkozását, és tapasztalván azt, hogy a' kereskedés tsupán praxisból állván, (nem pedig tudományos béléatásból is — Theoria) milyen tetemes fogyatkozásoknak vagyón alázza vettetve; egyesültek, és egy olyan kereskedői nevelőintézetet állítottak

fel és nyitottak meg a' közelebb múlt jan. 1-ső napján, melyben nem tsak leg-tökéletesebb kereskedői ifjak, hanem olyanok is; kiket rendeltetések magossabb tudományok' tanulására és hivatal viselésre szállított, neveltetnek.

Bévétetik ebbe, vallás és nemzet kü-lömbsege nélkül, minden ifjú, tsak hogy a' 14 esztendő tétöltötte és vallására jó móddal megtanított legyen. — A' fizetés sem sok egytől, mivel ezen intézetnek nem a' pénz keresés, hanem tsupán a' leghasznosabb esméretek' terjesztése, egyedülvaló célja.

Minden ifjú egy különös tanítónak szoross vigyázattja alatt vagyón, és az idegen ifjakra kettős ügyelet fordittatik, a' leglelkiesméretesebben.

Tanulás tárgyai.

Szép és jó írás, német, frantzia, angol és olasz nyelvek; írásbeli gyakorlás, kereskedői számvetés, kereskedői minden írások folytatásának tudománya (comptoir wissenschaft) földleírása, portékák' esmérete, algebra; és földmérés' alapjai, kereskedést tárgyazó földleírása, és história, szóbeli előadás; mathematicai, természeti, pölgári, és státtikái földleírása, világ és kereskedés' történetei, természeti tudományok' foglalattja, kereskedésre alkalmaztatott physica és chemia, levelezés, termések', pénzek' és mértekek' esmérete, kereskedés és váltólevelek' törvényne, a' státtus tudományának főbb vonásai. sat.

Ezen tárgyak közzül, azok, kik kereskedők lesznek, tsupán tsak azokat is tanulhatják, melyek egyenesen az ő kereskedői céljokat tárgyazzák. Minekutánna az ifjúság az illető tárgyakat megtanulta, legottan egy kereskedői társaság formáltatik az ifjakból, költött nevek alatt, s így gyakorolják egy más közt practice is, a' kereskedésnek minden ágait.

(végezete következik)